

Natuur in het schoolbeleid

Hoe groen is de school?

Uit onderzoek wordt steeds duidelijker dat frequente ervaringen met natuur een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van kinderen. Groen is goed voor kinderen, voor alle kinderen en voor sommige kinderen in het bijzonder. Spelen en werken in en met het groen kun je als vorm van 'levend leren' zien: leren in de echte wereld. Hoe wakker je die manier van leren aan en neem je het op in het schoolbeleid? Een pleidooi met diverse praktijkvoorbeelden.

Kees Both is pedagoog en actief in de netwerken 'Groene pedagogiek' en 'Springzaad, meer ruimte voor natuur en kinderen'

Sophie Sliepen was hogeschooldocente bij Fontys OSO en geeft nu vanuit haar eigen bureau advies over kind en natuur

Het is paradoxaal: sinds kort groeien de meeste kinderen op aarde op in steden en tegelijkertijd wordt aangetoond dat opgroeien in een natuurrijke omgeving gunstig is voor een evenwichtige ontwikkeling van kinderen. In een gevarieerde natuurrijke omgeving, met hoogteverschillen, bomen en struiken en met verschillende bodembedekkingen, bewegen kinderen meer en veelzijdiger dan op een betegeld schoolplein met klimrekken. De natuur levert een grote hoeveelheid 'losse dingen', niet gestandaardiseerd materiaal, om dingen van te maken, wat de creativiteit bevordert. Planten vragen om het genieten van hun schoonheid en het maken van 'mooie dingen'. Dieren zijn spannend en dagen uit tot nader onderzoek. Het zijn in het groen ontspant en maakt kinderen rustiger. Onderzoekers spreken daarbij over 'aandachtsherstel': het uitrusten van mentale inspanning. Dat geldt ook voor het werken in het groen, denk aan tuinieren, natuurbeheer en dergelijke. Zelfs het uitzicht op gevarieerd groen buiten maakt al rustiger. Natuurervaringen doen recht aan het hele kind: fysiek, mentaal, spiritueel. Dat geldt in het bijzonder voor kinderen die extra en specifieke aandacht nodig hebben. Hier ligt een relatie met passend onderwijs. De hiervoor genoemde ervaringen zijn tevens basaal voor de groei van betrokkenheid bij en inzet voor onze prachtige en kwetsbare aarde. Zorg voor kinderen en zorg voor de aarde liggen in elkaars verlengde. Het voorgaande is van belang voor de plaats van natuur in het schoolbeleid.

Leren met alle zintuigen

'Niet voor de school, maar voor het leven leren wij'. Een oud uit het Latijn afkomstig inzicht ('Non scholae sed vitae discimus'; Lucius Annaeus Seneca, red.), dat vaak vergeten wordt en voorts weer regelmatig herontdekt wordt. Recent bijvoorbeeld door ontwikkelingen in Scandinavische

landen. Centraal staat daarbij 'het kennismaken met', in plaats van 'het leren over'. Leren met alle zintuigen, oftewel lijfelijk leren. Kinderen brengen tot onafhankelijk denken en handelen, met daarbij het ontwikkelen van een besef van verantwoordelijkheid voor elkaar, hun leefomgeving en de natuur. Leren in de context van het 'echte leven', vooral ook buiten.

Dichtbij

Dat 'buiten' kan het schoolterrein (groen schoolplein) zijn, een park, boerderij of natuurgebied verder weg. Voordeel van een groen schoolplein als leer- en speellandschap is dat er geen vervoer georganiseerd hoeft te worden. Kinderen kunnen daar elke schooldag spelen. Een school kan ervoor kiezen om op het schoolplein naast het spelen ook mogelijkheden te bieden voor onderzoekend leren – en kinderen te laten ontdekken door te doen, al dan niet gecombineerd met kunstzinnige activiteiten of tuinieren. Dat biedt mogelijkheden voor gesprek buiten met de hele groep (kring), of in een 'openluchttheater' voor presentaties en voorstellingen. Belangrijk zijn plekken waar kinderen kunnen zitten, uitrusten, met elkaar praten, mijmeren. Op een goed vormgegeven groen schoolplein is, mede door de vele keuzemogelijkheden, minder agressie, zoals recent onderzoek liet zien (zie bit.ly/1fivQ5B). Het verdient aanbeveling om vanaf het begin de buurt bij de verandering te betrekken, zeker als het plein vrij toegankelijk is na schooltijd. Dit ook in verband met sociale controle. Wanneer een school denkt dat een groen schoolplein bij de school niet mogelijk is – door ruimtegebrek, door ervaringen met vernielingen, of iets dergelijks – is het goed om advies te vragen aan een ontwerper. Deze ziet vaak nog niet-bedachte mogelijkheden. Een centrum voor natuur- en milieueducatie kan de school ondersteunen bij het gebruik van het groene schoolplein in het onderwijs (waarbij soms de hulp zal moeten worden gevraagd van deskundigen op de terreinen van bijvoorbeeld rekenen-wiskunde of taal).

De natuur zorgt voor 'aandachtsherstel' en doet recht aan het kind op alle vlakken

• Isabel Nabuurs Fotografie

In een natuurrijke omgeving met bijvoorbeeld bomen en struiken bewegen kinderen veelzijdiger

Verder weg

Als een school geen groen schoolplein kan of wil realiseren kan aan de kinderen onvergetelijke natuurervaringen meegegeven worden in een gebied verder weg. Als je als school bovendien geen mogelijkheden ziet om te investeren in de bekwaamheid van leerkrachten voor buitenonderwijs kan dat in de vorm van één of meer dagen in de natuur onder leiding van professionele begeleiders, al zijn die meestal gericht op oudere

kinderen. Diverse organisaties kunnen dat verzorgen, zowel grotere als kleine, regionaal werkende (zie kader websitetips op pagina 9).

Scholen met een 'groen schoolplein' kunnen ook activiteiten in een natuurgebied, op een boerderij, schooltuincomplex, of verder weg (laten) organiseren, als aanvulling op de nabije ervaringen, voor de kleuters of oudere kinderen. Hiervoor zijn al veel creatieve oplossingen bedacht. Zo zijn er bijvoorbeeld scholen die jaarcontracten met >>

(zorg)boerderijen hebben afgesloten en scholen die groenstroken van de gemeente in bruikleen hebben en deze mogen beplanten en beheren. In overleg met de gemeente en de plaatselijke natuur- en milieueducatie centra zijn er veel schoolnabije moestuinen en natuurlijke speelplekken te creëren.

Samenwerken

Als school kun je meer voor de kinderen betekenen als er samengewerkt wordt met personen en instellingen buiten de school. Een aantal daarvan is hierboven al genoemd. In verband met groene opvoeding kan ook aangesloten worden bij initiatieven van burgers op de terreinen van stads-landbouw en voeding in het algemeen en groengebruik en -beheer in dorp en stad, waaronder natuurspeelplaatsen. De deskundigheid van mensen met veel tuinervaring kan worden benut en vele andere bronnen kunnen worden aangeboord, onder ouders en daarbuiten. We leven in een netwerkmaatschappij en een school is een knooppunt in plaatselijke netwerken. Een goed voorbeeld daarvan komt aan bod in het artikel over generatietuinen op pagina 24 in deze HJK.

De Werkschuit

Gelukkig zijn de scholen die bij hun onderwijs gebruikmaken van natuurlijke omgevingen al lang niet meer op één hand te tellen. Neem bijvoorbeeld basisschool De Werkschuit in Zwolle. Zij hebben een prachtige groene schoolomgeving, die zij 'schooltuin' noemen.

In die schooltuin zijn veel

elementen uit de Nederlandse natuur te vinden, zoals een rivierenlandschap, een vlindertuin, een bloemrijk grasland, een bomentuin, een speelbos, bouwland, moeras en een boerderij.

In de onderwijsvisie van De Werkschuit staat: 'Onze groene, natuurlijke schoolomgeving biedt ons de kans om samen met de kinderen de natuur te beleven, erin te spelen en om er voor te zorgen. Wij vinden het belangrijk dat onze leerlingen de natuur ervaren. Het brengt hen in beweging en balans. Dit is belangrijk voor het welbevinden en de ontwikkeling van de leerlingen. De leerlingen leren met zorg en respect omgaan met de natuur en hun leefomgeving.'

De Werkschuit noemt zich een natuurschool en schrijft in haar doelstelling: 'Wij willen de leerlingen de natuur laten beleven, zich hierover laten verwonderen en respect voor de natuur bijbrengen.'

In deze beschrijvingen valt op dat er is gekozen voor woorden als verwondering, beleving en zorgen, terwijl we bij onderwijsdoelen eerder woorden als kennisoverdracht en leren zouden verwachten.

Deze school kiest er echter bewust voor om te praten over een brede ontwikkeling van kinderen, waarbij leren niet uitsluitend wordt gekoppeld aan boekenwijsheid en kennisoverdracht.

Zij weten dat een kind niet in de eerste plaats bezig is met ordenen, structureren en namen geven als het iets voor het eerst ziet. En dat het veel belangrijker is om het gevoel van ontzag en verwondering te voeden en samen plezier te beleven in het ontdekken. Een loeppotje of verrekijker zijn in dit stadium veel waardevoller dan een biologieboek. De indrukken van de zintuigen en de gevoelens die zo worden opgeroepen maken dat een kind nieuwsgierig wordt en meer wil weten over het voorwerp. Pas dan komen boeken over natuur en het internet in beeld als aanvullende kennisbron.

Leerkrachten hoeven dan ook niet bang te zijn dat ze een kind niets over de natuur kunnen leren omdat ze zelf de namen van planten of dieren niet weten. Samen naar buiten gaan en je verwonderen schept een band en de vraag naar kennis.

De Bijenkorf

Jenaplanschool De Bijenkorf in Assendelft heeft haar tuin al jaren in het schoolbeleid opgenomen.

Een school is een knooppunt in plaatselijke netwerken: maak daar gebruik van

De natuur biedt een uitbreiding

In hun visie op onderwijs schrijven ze: 'Wij zijn gericht op een brede persoonlijkheidsvorming voor kinderen. Dit betekent ook een belangrijke plaats voor "handenwerk", zoals werken in de tuin, koken en techniek.'

Kinderen werken ook buiten het lokaal, al dan niet onder begeleiding. Ze kunnen buiten bezig zijn en werken aan een reken- of tekenopdracht, werken in de schooltuin, natuurtuin of de schoolomgeving. Een deel van de groene ruimte rond de school is ingericht als natuurtuin. Dit stukje groen wordt gebruikt als ontdek- en observatieplek voor kinderen. Iedere donderdagmiddag werken een aantal kinderen uit de onder-, midden- en bovenbouw een half uur in de schooltuin, onder leiding van de tuincoördinator. De oogst wordt daarna door kinderen in de tuinwinkel aan ouders verkocht.

De school besteedt nadrukkelijk aandacht aan de schoolomgeving. Zo veel mogelijk wordt door de week heen het schoolterrein netjes en schoon gemaakt, waarbij de kinderen een duidelijke taak hebben. Er zijn met de kinderen afspraken gemaakt over het gebruik en het onderhoud van de natuurtuin. Het leren zorgdragen hiervoor kan

als voorbeeld dienen voor de zorg voor de eigen woon- en leefomgeving van de kinderen.

Meer dan natuuronderwijs

Het is niet de bedoeling om deze activiteiten alleen te zien als een aspect van natuuronderwijs. Want dan wordt de natuur teruggebracht tot een vak op school, terwijl een natuurrijke buitenomgeving een uitbreiding van de leeromgeving kan zijn waar naast spel en beleving en natuurlessen nog meer vakken gegeven kunnen worden. En waar kinderen die dat nodig hebben zich even kunnen terugtrekken, tot rust kunnen komen of zich kunnen uitleven en overtollige energie kwijt kunnen. En waar samenwerking met de buurt en zorg voor het milieu gestalte kunnen krijgen. Het gebruik van de buitenruimte verdient een plek in het schoolbeleid en het schoolwerkplan. Door er in de visie en missie van de school aandacht aan te besteden, wordt natuur als kennis- en leefomgeving een zaak van het hele team. Leerkrachten die met de klas naar buiten willen krijgen erkenning en de verantwoordelijkheden en taakverdeling kunnen worden vastgelegd. Hierdoor ontstaat er duidelijkheid en continuïteit. 🌱

• Foto Wiermans

van de leeromgeving en mogelijkheden voor onder meer spel, beleving en natuurlessen

Websitetips

Wil je meer lezen? Kijk eens op de onderstaande sites.

Over het belang van natuur:

www.hetlaatstekindinhetbos.nl
www.springzaad.nl/artikelen
www.gezondheidsraad.nl/nl/adviezen/gezonde-leefomgeving/natuur-en-gezondheid-invloed
www.agnesvandenbergh.nl

Over groene schoolpleinen:

www.springzaad.nl
www.groeneschoolpleinen.nl

Professionele begeleiding buitenonderwijs:

www.natuurwijs.nl (drie losse dagen)
www.hetbewaardeland.nl (drie losse dagen)
www.veldwerknederland.nl (trainingen 'Natuurlijk VVE' die gericht zijn op het begeleiden van jonge kinderen en werkweken voor oudere kinderen)
www.natuurschool.nl (één losse dag)

Praktijkvoorbeelden:

www.dewerkschuit.nl
www.jenaplanschooldebijenkorf.nl